

8. Сергеев Л. И. Дифференциация генеративных почек / Л. И. Сергеев, К. А. Сергеева, В. К. Мельников // Морфофизиол. периодич. и зимост. древес. раст. — М.: Изд-во АН СССР, 1961. — С. 81—93.
9. Фурст Г. Г. Методы анатомо-гистохимического исследования растительных тканей / Г. Г. Фурст. — М.: Наука, 1979. — 155 с.
10. Чайлахян М. Х. Регуляция цветения высших растений / М. Х. Чайлахян. — М.: Наука, 1988. — 560 с.
11. Щепотьев Ф. Л. Дендрология: учеб. пособ. / Ф. Л. Щепотьев. — Киев: Высш. школа, 1990. — 287 с.: ил.
12. Fischer M. J. The morphology and anatomy of the flowers of the *Salicaceae* // Amer. J. Bot. — 1928. — Vol. 15, № 6. — P. 372—394.
13. Zicher M. The morphology and anatomy of the the flowers of the *Salicaceae* // Amer. J. Bot. — 1928. — Vol. 15, № 5. — P. 307—326.

Лобак М.

Науковий керівник – доц. Мищук Н. Й.

ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА В ТЕОРІЇ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ

Актуальність. Сучасний стан розвитку освіти характеризується підвищенням ролі біологічних знань у навчанні та вихованні майбутнього покоління держави. З огляду на це, особливого значення набуває проблема посилення процесуальних аспектів навчання (оволодіння учнями способами здобуття, критичного осмислення і перенесення необхідної інформації у практичну діяльність, формування навичок самоосвіти тощо). У розв'язанні зазначеної проблеми провідна роль належить шкільному підручнику та готовності вчителя до організації роботи учнів з ним.

Метою нашої статті є аналіз різних підходів до означення поняття «підручник», висвітлених у психолого-педагогічній і методичній літературі.

Теорія шкільного підручника, за визначенням Д. Зуєва, є системою глибокого наукового обґрунтування головних його параметрів, яка покликана вивчати закономірності створення навчальної книги, допомагати її розвитку» [8].

В.С. Цетлін подає таке означення поняття «навчальна книга»: «... засіб навчання, яке надається для викладання і навчання в загальноосвітніх школах у вигляді книги чи брошури. Навчальні книги відповідають вимогам програм, містять дидактично і методично оброблений матеріал (зазвичай) одного навчального предмета для одного навчального року. В більшій мірі, ніж інші засоби навчання, навчальні книги служать для розвитку духовних здібностей, прищеплюють уміння вчитися по книгах. Вони служать основою для самоосвіти і безперервної освіти. Навчальні книги необхідні вчителю і учню, як на уроці, так і вдома» [10, 274].

До навчальної літератури відносять підручники, навчальні посібники, тексти лекцій, навчально-методичні посібники, задачки, довідники та інші друковані матеріали, що використовуються на навчальних заняттях. Навчальна література є найважливішим елементом методичного забезпечення навчального процесу.

У нормативних документах МОН України зазначено, що підручник — це «навчальне видання, яке містить систематизоване викладення навчальної дисципліни, відповідає програмі дисципліни та офіційно затверджене як такий вид видання».

У наукових працях дидактів підручник трактується як:

1. «Носій знань...; ...мовчазний учитель» (Я. Коменський, 1650) [7, 34—36].
2. «Книга, в якій систематично викладено основи знань...» (В. Онищук, 1975) [5].
3. «Своєрідний сценарій (прообраз, проект) майбутньої діяльності навчання» (М. Скаткін, 1979) [8].

4. «Масова навчальна книга, яка передає предметний зміст освіти і визначає види діяльності, передбачені шкільною програмою для обов'язкового засвоєння учнями з урахуванням їх вікових чи інших особливостей»; «... важливий інструмент у руках учителя — покликаний допомагати йому сформувати у школяра потребу оволодіти не тільки конкретним змістом предмета, певним обсягом інформації, а й умінням узагальнювати вивчене, перевіряти вірогідність знань, застосовувати їх у тій чи іншій конкретній ситуації» (Д. Зуєв, 1980; 1983) [4, 72].

5. «Складна модель людського досвіду, при цьому, надзвичайно важливо, що в цій моделі завжди також відображається відомий педагогічний досвід, бідний чи багатий, і цей факт головним є для характеристики сутності підручника» (В.Беспалько, 1988) [1].

6. «Головний засіб навчання, в якому матеріально фіксуються конкретний навчальний матеріал, що підлягає засвоєнню, способи і послідовність організації основних елементів навчального процесу»; «...основний носій соціального досвіду, який підлягає засвоєнню і втілений у відповідній моделі навчання (І. Лернер, 1992) [5].

7. «Сукупність скорочених і систематизованих знань в галузі певної науки (навчально-наукової дисципліни) або сфери діяльності та апарату організації їх засвоєння; найважливіше джерело навчальної інформації, основний дидактичний засіб, що забезпечує діяльність навчання і викладання» (В. Смірнов, 2001) [9].

8. «Навчальне видання, що містить систематичний виклад навчальної дисципліни або її розділу, частини, відповідає державному стандарту і навчальній програмі та офіційно затверджене як вид видання» [3, 160].

Якщо узагальнити зазначені визначення терміна «підручник», то можна зробити висновок, що підручник — це:

- засіб навчання;
- джерело навчальної інформації;
- основний і провідний вид навчальної літератури.
- модель процесу навчання, що визначає його контури, загальну логіку, реалізовує всі компоненти змісту освіти (знання, способи і досвід творчої діяльності, емоційно-чуттєвий досвід).

Аналіз поглядів різних учених на функціональне призначення шкільних підручників, зроблений Л. С. Бондарем, показує, що, незважаючи на відмінності в підходах, усі вони одностайні в головному: підручник має створюватися як інструмент процесу навчання й допомагати учням найповніше оволодіти змістом освіти [2].

Висновок: Підручник з біології — важливий засіб формування загальнонавчальних та предметних компетентностей учнів. Він має не лише повідомляти суму готових знань, а й пробуджувати інтерес до науки, техніки, літератури, живопису, поштовпувати роботу думки, стимулювати творчу діяльність у школі та дома. Кожний елемент підручника має нести певне функціональне навантаження в навчальному процесі, забезпечуючи надійний і задалегідь передбачуваний позитивний вплив на розумову діяльність учнів, адже від якості підручника залежить якість знань, умінь і навичок школярів. Процес підготовки шкільних підручників з біології потребує аналізу й подальших досліджень теорії шкільних підручників та диференційованого підходу до їх побудови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект / В. П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
2. Бондар Л. С. Теоретичні основи та диференційований підхід до побудови підручників для початкової школи в УРСР (40–80-ті роки ХХ ст.) / Л. С. Бондар. <http://lib.iitta.gov.ua/7716/1/10.pdf>.
3. Загальна методика навчання біології: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар, Н. Й. Міщук та ін.; за ред. І. В. Мороза. – К.: Либідь, 2006. – С. 158–161.
4. Зуев Д. Д. Школьный учебник / Д. Д. Зуев. – М.: Педагогика, 1983. – 240 с.
5. Каким быть ученику: Дидактические принципы построения / Под ред. И. Я. Лернера, Н. М. Шамаева. – Ч. I–II. – М.: Изд-во РАО, 1992. – 169 с. (Ч. I); 160 с. (Ч. II).
6. Кодлюк Я. Теорія шкільного підручника як психолого-педагогічна проблема / Я. Кодлюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету (Серія: Педагогіка). — 2000. — № 8. — С. 3–7.
7. Коменский Я. А. Об искусном пользовании книгами — первейшим инструментом развития природных дарований / Я. А. Коменский // Избранные педагогические сочинения. – Т. 2. – М.: Книга по требованию, 1996. — С. 34–43.
8. Проблемы школьного учебника: Вопросы повышения воспитательной роли учебника. – М.: Просвещение, 1979. – Вып. 7. – 230 с.
9. Смирнов В. И. Учебная книга в системе дидактических средств // Университетская книга. – 2001. – № 10. – С. 16–26.
10. Цетлин В. С. Проблема учебника в зарубежной дидактике // Справочные материалы для создателей учебных книг / Сост. В. Г. Бейлинсон. – М.: «Просвещение», 1991. – С. 269–304.